

SEMINARIA
IPN

Słowo wstępne

Dziesiąty tom naszego czasopisma jest w całości poświęcony jednej tematyce. Z tego też powodu posiada podtytuł „Forum”. Zgodnie z założeniami Redakcji co jakiś czas chcielibyśmy na naszych łamach prezentować czytelnikom numery tematyczne, profilowane na konkretną problematykę badawczą. Określenie „Forum” zachęca do wymiany poglądów i naukowej dyskusji. Jesteśmy na nią jak najbardziej otwarci. Zachęcamy do współpracy.

Nieprzypadkowo w niniejszym numerze chcemy zaprezentować kilkanaście tekstów dotyczących dziejów ruchu komunistycznego w Drugiej Rzeczypospolitej. Jest to tematyka w historiografii ostatnich trzech dekad zaniedbana, niekiedy wręcz pomijana, choć przecież ważna, może nawet kluczowa dla zrozumienia istoty dziejów Polski w szerszym kontekście międzynarodowym bynajmniej nie tylko w dwudziestoleciu międzywojennym, ale również w czasach późniejszych. Przede wszystkim mamy na myśli Polskę zwaną „ludową” i to, co Francuzi – za Pierre’em Renouvinem – zwykli określać mianem *forces profondes*, a zatem sił sprawczych mających wpływ na bieg dziejów. Podjęcie problematyki związanej z historią ruchu komunistycznego na ziemiach Drugiej Rzeczypospolitej wymagało odrobiny odwagi. Nie jest to sformułowanie na wyrost. Wychodzenie z systemu totalitarnego i autorytarnego to proces skomplikowany, długi i bolesny. Zgodzić się trzeba z tymi badaczami formułującymi regułę, wedle której im dłużej trwał taki system, czym głębiej zapuszczał swoje korzenie i czym większa część obywateli stawała się jego organiczną częścią, tym dłużej trwać będzie proces wychodzenia z niego. Może się on rozkładać nawet na dziesięciolecia, wykraczać poza jedno pokolenie. Łatwiej bowiem pokonać bariery polityczne i gospodarcze, trudniej społeczne,

najtrudniej zaś mentalne. Zjawiskom wymienionym wyżej towarzyszy inne, a mianowicie odreagowanie, które z kolei znajduje wyraz w formułowaniu sądów stanowczych, ostrych, jednoznacznych, nierzadko skrajnych – od całkowitego potępienia do zdecydowanej obrony, niekiedy celowego pomijania niektórych zagadnień, eksponowania zaś innych. Bywają przypadki mniej lub bardziej świadomego dystansowania się od przeszłości z przyczyn osobistych, rodzinnych, ze względu na tzw. polityczną poprawność czy po prostu z powodów koniunkturalnych. Wszystko to nie sprzyja, bo przecież sprzyjać nie może, tworzeniu dogodnych warunków do prowadzenia gruntownych, rzeczowych i celujących w obiektywizm badań historycznych. Jesteśmy tego świadomi. Właśnie dlatego traktujemy publikację niniejszego numeru naszego czasopisma jako krok odważny. Wiemy dobrze, że w zamieszczonych tu tekstach nie tylko nie wyczerpiemy podjętych zagadnień, ale nawet nie poruszymy szeregu kluczowych kwestii, a co najwyżej ich część. Obecnie dzieje ruchu komunistycznego można badać bez ideologicznej presji wywieranej z większą lub mniejszą siłą przed 1990 rokiem. To wartość dodana, sprzyjająca naukowej refleksji. Inną pozytywną przesłanką do dalszych badań jest znacznie szerszy – w porównaniu z okresem Polski „ludowej” – dostęp do źródeł, zarówno tych przechowywanych na terenie Rzeczypospolitej, jak i poza jej granicami, aczkolwiek niektóre materiały z archiwów rosyjskich wciąż pozostają poza zasięgiem historyków, a co za tym idzie poza naukowym obiegiem.

Większość artykułów zamieszczonych w tym tomie dotyczy podstawy źródłowej, obecnego stanu badań oraz perspektyw badawczych w odniesieniu do szeroko rozumianego ruchu komunistycznego, jak również jego wpływów w wielu środowiskach Drugiej Rzeczypospolitej. To zamysł celowy. Traktujemy bowiem te teksty z jednej strony jako próbę zakreślenia tego, co już w literaturze historycznej istnieje, z drugiej zaś jako punkt wyjścia do dalszych poszukiwań, postawienie drogowskazów dla badaczy, którzy być może zechcą kontynuować podjęty przez nas trud. Kilka artykułów jest poświęconych wybranym aspektom dziejów ruchu komunistycznego ze wskazaniem na pierwsze lata Drugiej Rzeczypospolitej.

Podstawą publikacji są poszerzone wersje referatów wygłoszonych w trakcie międzynarodowej konferencji pt. „Ruch komunistyczny w Drugiej Rzeczypospolitej. Stan badań, perspektywy badawcze”, która odbyła się 7–8 listopada 2017 r. w Krakowie. Data ta –nieprzypadkowo przecież, a może nawet nieco prowokacyjnie – nawiązywała do stulecia przewrotu bolszewickiego w Piotrogradzie, który zapoczątkował długi i niepozbawiony przemocy proces przejmowania władzy przez komunistów – najpierw na terenach byłego Imperium Rosyjskiego, a następnie w innych państwach, położonych także poza kontynentem europejskim. Konferencja została zorganizowana przez Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie oraz Biuro Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej, współwydawcę tego tomu. Do udziału w tym naukowym przedsięwzięciu zaprosiliśmy historyków z kilku wiodących ośrodków naukowych w Polsce oraz uczonych z Ukrainy. W polu naszych zainteresowań znalazła się bowiem aktywność polskiego ruchu

komunistycznego na arenie międzynarodowej, ogólnokrajowej, wreszcie regionalnej, ale także organizacje komunistyczne, które funkcjonowały na ziemiach Drugiej Rzeczypospolitej, lecz zdominowane były przez przedstawicieli innych narodów – Ukraińców, Białorusinów, Żydów. Interesował nas zasięg infiltracji komunistycznej, oddziaływanie komunizmu na elity polityczne, młodzież, chłopów, mniejszości narodowe, jak również wpływy tej ideologii wśród działaczy oraz członków związków zawodowych czy żołnierzy Wojska Polskiego.

Mamy nadzieję, że prezentowany numer czasopisma otworzy naukową dyskusję na temat dziejów polskiego i międzynarodowego ruchu komunistycznego w XX stuleciu. Dla zrozumienia przeszłości zbyt ważna problematyka, aby traktować ją jako marginalną czy wręcz nieistotną.

Mariusz Wołos